

İBNİ FADLAN SEYAHATNAMESİ *

(Rihletu'bni Fadlan)

Çeviren : LÜTFİ DOĞAN

Bu kitap, Halife el-Muktedir'in Sekalibe kiralına gönderdiği elçi Muhammed b. Süleyman'ın kölesi olan Ahmed b. Fadlan b. el-Abbas b. Reşid b. Hammad'ındır. Müellif bu eserinde Türk, Hazer, Rus, Sekalibe, Başkurd ülkelerinde ve gezdiği diğer memleketlerde, onların çeşitli mezheplerinden, hükümdarlarının tarihinden, hayatlarının birçok cephelerinden edindiği müşahedeleri anlatmaktadır.

... Ahmed b. Fadlan diyor ki: Sekalibe kralı Almış b. Şelkey Yıldıvar (المش بن شلکي) (مبتوار) Mümînlerin Emiri el-Muktedire gönderdiği mektubunda; dini anlatacak, İslâm şeriatını öğretecek, memleketin her tarafında halifenin davetini yapabilmesi için bir mescidi ve minberini kuracak bir heyetin gönderilmesini ve ayrıca düşmanlarından korunmak için bir istihkâm inşasını istiyordu. Bu mektupta Sekalibe kralının istekleri yerine getirildi. Bu işte elçiliği Nezîr el-Huremî deruhte ediyordu. Mektubun okunmasını, verilen hediyelerin teslimini, muallim ve fakihlerin murakabesini ben üzerime almıştım. Önce söylediğimiz şeyleri, yani istihkâmı yapmak, fakihlerin ve muallimlerin ücretlerini ödemek için, İbni Furat'ın Harezmi'deki çiftliklerinden Artahuşmisen diye tanınan birisinin gelirleri tahsis edildi. Sekalibe kralının el-Muktedir'e gönderdiği elçi Abdullah b. Baştö (باشتوا) el-Hazerî adında biriydi. Sultanın krala gönderdiği elçi, Nezîr el-Huremî'nin mahmisi Sevsen el-Resî idi. Türk Tekin, Sekalibeli Bars ve onlarla birlikte daha önce bahsettiğimiz gibi ben, elçi ile beraber bulunuyorduk. Krala, karısına, çocuklarına, kardeşlerine ve komutanlarına ait hediyeler ve Nezîr vasıtasile istettiği ilaçlar teslim edildi.

309 yılı Sefer ayının onbirinci perşembe günü (2 nisan 921) Selâm (Bağdat) şehrinde ayrıldık. Nehrevan'da bir gün kaldık. Süratli bir yürüyüşle nihayet Desker'e vardık. Orada üç gün kaldık hiçbir yere uğramadan, yürüyüşümüze devamla Hulvan'a girdik. Orada da iki gün kaldık. Hulvandan Kırmisin'e gittik, iki gün de burada kaldık. Sonra tekrar yola koyulduk ve Hemedan'a ulaştık. Burada üç gün kaldık, sonra Save'ye geldik, burada da iki gün kalarak yürüyüşümüze devamla Rey'e vardık ve orada Sa'luk'un kardeşi Ahmed b. Ali'yi beklemek üzere onbir gün kaldık. Zira, Ahmed, Huvar er-Rey'de bulunuyordu. Sonra Huvar er-Rey'e döndük, üç gün de burada kaldık.

Huvar'dan Simnan'a oradan da Damgan'a gittik. Damgan'da, daî tarafından gönderilen İbni Karn'a tesadüf ettik. Kafileyeye kendimizi tanıtmadan katıldık, sürekli bir yürüyüşle nihayet Nisabur'a vardık. Leyla b. Numan henüz öldürülmüştü. Nisabur'da Horasan ordusu komutanı Hamuye Kusa ile karşılaştık. Sonra Serahs ve Merv'e kadar gittik, oradan da Amul çölünün kenarında bulunan Kuşmahan'a ulaştık. Çölü katedeceğimizden develeri dinlendirmek üzere üç gün de burada kaldık. Sonra çölü Amul'a kadar katettik ve Ceyhun'u geçtik. Tahîr b. Ali'nin misafirhanesi olan Afriber'e vardık. Oradan Baykent'e gittik, sonra Buhara'ya geçtik. Horasan emirinin kâtibi, şeyhul amid adile tanınan Ceyhanî'ye başvurduk, derhal emrimize bir ev hazırlattı ve bütün ihtiyaçlarımızı karşılamak üzere bir uşak vermek lütfunda bulundu. Bu şekilde orada bir kaç gün kaldık, sonra Ceyhanî, Nasr b. Ahmed ile görüşmek üzere bize müsaade aldı ve huzuruna çıktık. Nasr, sakalı henüz çıkmış bir

* Tercümemiz, Muhterem Prof. Z. V. Togan'ın 1939 da Leipzig'de neşretmiş olduğu "İbn Fadlan's Reisebericht" kitabı metninden yapılmış ve Almanca tercümesi ile karşılaştırılmıştır.

gençti. Bir emir önünde, icap ettiği şekilde onu selâmladık. Bize yer gösterdi, oturduk. Söze şöyle başladı :

— Mümin'cin Emîri efendim nasıllar? Allah ona uzun ömür, kendisine, ordusuna ve dostlarına selâmet versin, dedi. Biz de :

— Efendimiz iyidirler, dedik; o da :

— Allah onu hayırlara garketsin, dedi.

Bundan sonra halifenin, İbnü'l-Furat'ın mûtemedi hıristiyan el-Fadl b. Musa'dan Artahuşmisen çiftliğinin alınıp Harezmlî Ahmed b. Musa'ya verilmesini ve Harezmdeki valisine de bir mektup yazmasını emreden mektubu okundu. Harezm valisine yazılacak mektupta, bunun Babu't-Türk kumandanına bir mektup yazması ve ondan bizi tutmaması, bizim Babu't-Türk'e gitmemize mani olmasını ve bize bir kılavuz vermesi istenecekti. Bunun üzerine (Nasr) :

— Ahmed b. Musa nerde? diye sordu. Cevaben,

— Onu beş gün sonra arkamızdan gelmek üzere, Selâm şehrinde bıraktık, dedik, O da :

— Müminlerin Emîri efendimin emir buyurdıklarını canu gönülden dinler ve boyun eğirim, Allah ona uzun ömürler versin, dedi.

İbni Fadlan diyor ki: İbni Furat'ın mûtemedi hıristiyan el-Fadl b. Musa'ya bu haber ulaştı. Bunun üzerine Ahmed b. Musa meselesinde hileye başvurdu. Horasan yoluyla Cund-Serahs'dan Baykendaz'a kadar bulunan yerlerdeki emniyet âmirlerine şöyle bir yazı yazdı: "Harezmlî Ahmed b. Musa hanlarda ve gözetleme yerlerinde dikkatle arasın, o, şu eşkâlde bir adamdır. Memurlardan biri onu yakalamağa muvaffak olursa derhal tevkif etsin. Mektubumuz kendisine ulaşınca kadar ona lâıyk olduğu şekilde muamele edilsin". Sonra Ahmed b. Musa araştırılarak nihayet Merv'de bulundu ve tevkif edildi.

Buhara'da yirmisekiz gün kaldık. Fadl b. Musa, Abdullah b. Baştuva ve "Biz burada daha fazla kahırsak kış gelir ve daha içrelere gitmemize imkân kalmaz, Ahmed b. Musa arkamızdan gelirse bize yetişir", diyen diğer arkadaşlarımızla müşaverede bulundu.

İbni Fadlan diyor ki: Buhara'da muhtelif cinsten paralar (dirhem) gördüm. Bunlar arasında Gitrifiye ismini verdikleri, bakır tunç ve sarıdan dökülmüştü. Bunlar tartılmadan alınıyor, yüz tanesi bir gümüş dirheme tekâbül ediyordu. Kadınların başlıklarında şart olarak, filân oğlu filân, filân kızı filân ile şöyle şöyle bin dirhem gitrifiye evlendiler, derler. Yine gayri menkul ve esir alım satımında da aynı şekildedir, gitrifiyeden başka dirhem adı kullanmazlar.

Sarıdan mamul başka dirhemleri de vardır ki bunların kırk tanesi bir daniktir. Bundan başka yine sarıdan yapılmış semerkandiye dedikleri bir cins dirhem daha vardır ki bunların altı tanesi bir daniki karşılır.

Abdullah b. Baştuva ve arkadaşlarının, kışın bastıracağı hakkındaki ikaz eden sözlerini işitince hareket etmeye karar verdik ve Buhara'dan yola çıkıp nehre (Amuderya) doğru yöneldik. Oradan Harezm'e kadar bir gemi kiraladık. Gemiye kiraladığımız yerden, Harezm'e olan mesafe 200 fersahtan fazla idi. Soğuktan bütün gün yolumuza devam edemiyor, ancak günün bir kısmında yol alıyorduk. Bu şekilde nihayet Harezm'e girdik.

Harezm emiri, Muhammed b. İrak Harezmsah'a baş vurduk. Bize hüsnü kabul gösterip yakından ilgilendi, bir eve misafir etti. Üçüncü gün huzuruna davet edildik, ve yanında Türk memleketlerinde yapacağımız gezi hakkında onunla konuştuk. Emir şöyle dedi: "Bu memlekete giremezsiniz, size bu müsaadeyi veremem, daha doğ-

rusu müsaade vererek hayatınızı tehlikeye koymak istemem, zira bu, köle yani Tekin'in kurduğu bir hile olduğunu iyi biliyorum. Tekin vaktile yanımızda demirciydi. Kâfirlerin memleketinde demir ticaretini öğrenmişti. Nezir'i de o aldatmış ve onu Mümînlerin Emiri ile konuşup Sekalibe kiralının mektubunu ona vermeğe yine o teşvik etmiştir. Halbuki başkumandan yani Horasan emiri Nasr b. Ahmed, eğer imkân olsaydı, Mümînlerin Emirinin adına bu memlekette ihtida işini üzerine almak hususunda daha çok hakka sahipti. Sonra sizinle bahsettiğimiz bu ülke arasında binlerce kâfir kabileler vardır, bu hareket Sultana karşı bir hiledir. Size söylediğim gibi büyük komutana bir mektup yazmak lâzımdır. Komutan vasıtasile, Sultan (Allah teyât etsin)la muhabere edilsin, cevap gelinceye kadar burda kalırsınız."

... Müteakiben huzurundan ayrıldık ve sonra onunla tekrar buluştuk, daima nezaketle muamele ediyorduk, ona yakınlık gösteriyor ve daima şöyle diyorduk: "İşte Mümînlerin Emirinin emri ve mektubu, niçin ona tekrar aynı mesele için müracaat etmeye lüzum gösteriyorsunuz?" Nihayet, seyahatimize devam için izin verdi.

Harezm'den Cürcaniye'ye indik. İkisinin arasına yüzelli ferâşlık bir mesafe bulunuyordu.

Harezm'in dirhemleri, eksik ayarlı sarı veya kurşun karışıktı. Bu dirheme tazca diyolar ve ağırlığı dört buçuk daniktir. Sarrafları mühre, topaç ve dirhem de satarlar.

Harezmliler sözleri ve tabiatları itibarile çok vahşi insanlardır. Konuşmaları sığircık kuşunun sesine benzer. Bir günlük yol mesafede Erdkva (اردکوا) köyü vardır, burahlılara Kerdeliye'liler (کردلیه) denir. Konuşmaları kurbağanın seslerine çok benzer.

Her namazın arkasında, müminlerin emiri Ali b. Ebi Talib'i (R.A.) tebric ederler.

Cürcaniye'de günlerce kaldık, Ceyhun nehri baştanbaşa dondu. Buzun kalınlığı 17 karıştı. Atlar, katırlar, eşekler ve arabalar tabiî yoldan geçer gibi geçiyorlar ve alttaki buz tabakası öylece kalıyor, yerinden oynamıyordu. Buz böylece üç ay kaldı. Zemherinin bize bir kapı açtığı zannını veren bir memleket gördük. Orada kar yalnız şiddetli ve soğuk rüzgârlarla yağar.

Bir kimse dostuna iyilik yapmak isterse: "Haydi gel konuşalım, bol ateşim var" derdi. Bunu da ancak iyilik ve yakınlığını çok ileri götürmek istediği zaman söyler. Ancak Allahu Teâlâ odun cihetinden onları mahrum bırakmamış, ihsan buyurup bol bol vermiştir. Meselâ, Tağ ağacı odunundan, takriben 3000, rıtl ağırlığında bir araba yükü, onların dirhemleri ile iki dirhemdir.

Âdetlerine göre: dilenciler kapıda durmaz, doğrudan doğruya eve girer, ateşin yanında biraz oturur ve ısınır, sonra bekend (بکند) yani "ekmek"der, birseyler verirlerse alır, yoksa çıkar gider.

Cürcaniye'de ikametimiz uzadı. Recebin bir kaç gününden başka bütün Şaban, Ramazan ve Şevval aylarını geçirdik. Oturduğumuz müddet zarfında soğuk bütün şiddetle devam etti. İştitiğime göre, iki adam ormandan odun getirmek üzere oniki deve ile yola çıkmış, fakat giderken ateş yakacak bir çakmak almayı unuttuklarından gece ateşsiz uyumuşlar ve sabahleyin kalktıklarından bütün develerin, soğuğun şiddetinden donduğunu görmüşler. Soğuktan çarşı ve yollar bomboştu, hatta insan sokak ve çarşuları gezer, bir tek şahsa rastlamaz ve kimseye görmez. Hamamdan çıkıp evime geldiğim vakit, sakalıma bakınca, onu bir buz parçası haline geldiğini gördüm; ve ateşte eritmeğe mecbur kaldım. Güncerlerce evden dışarı çıkmıyordum. Bu ev de başka bir evin içindeydi, içinde de Türk keçesinden bir çadır kurulmuştu. Kürk ve çuvallara bürünmüş olduğum halde, bunun içinde oturuyor, buna rağmen bazan başımı yastığa ilştiriyordum. Çeşmeler patlamasın diye koyun postlarına sarılı olduğunu gördüm, bu bile fayda etmiyordu. Soğuğun şiddetinden yerin yarıldığını ve büyük yarıklar meydana geldiğini, büyük bir ağacın ikiye ayrıldığını dördüm:

309 yılı Şevval (922 Şubat ortası) ayı ortalarına doğru hava değişmeğe başladı ve Ceyhun nehrinin buzları çözüldü. Yolculuk için ihtiyacımız olan malzemeyi tedarik ettik. Türk develeri satın aldık. Türk ülkelerinden geçeceğimiz nehirler için deve derisinden kelekler yaptık ve üç aylık ekmek, darı ve kakatı alarak azığımızı düzdük. Ahaliden bazı dostlar, ihtiyat giyecek almamızı ısrarla söylediler, hikâyeyi büyütüp vaziyeti korkunç bir şekilde anlattılar. Biz bunları duyunca, soğuk hakkında tasavvurumuz büsbütün fazlaladı. Her birimizin üzerinde bir kurtak, üstünde kaftan daha üzerinde bustin ve kepcnek, başımızda kürk kepenek bulunuyordu, öyleki ancak gözler görünüyordu. Ayrıca bir şalvar, sonra üzerinde astarlı bir şalvar, ayağımıza uzun bir çizme (ran), üzerinde Keymuht mestı ve mestin üzerine de bir mest daha giyiyorduk. Hatta o kadar giyinmiştik ki, aramızdan birisi deveye binse, üzerinde bulunan elbiselerin fazlalığından hareket edemiyordu.

Selâm şehriden bizimle beraber çıkan fakih, muallim ve iki çocuğun gelmeleri gecikti, memlekete girmeye çekindiler. Ben, elçi, kaynı, iki oğlan, Tekinle Faris (Bars) yola devam ettik. Yola çıkacağımız gün: “Ey kavm, kıralın oğlanı yanımızdadır, bütün ahvalimize vakıf oldu, sultanın mektupları da yanında, şüphesiz mektubunda 4000 musayyabi dinarının verilmesini zikretmiştir. Yabancı bir kıralın huzuruna çıkacaksınız, bunu muhakkak sizden isteyecektir” dedim. Beraberimde olanlar: “Korkma, bunu bizden istemeyecektir” dediler. Onlara ısrarla tekrar: “İyi biliyorum, isteyecektir” dedimse de kabul etmediler.

Kafile hazırlandı, Curcanlı Klavus adında bir rehber edindik, sonra aziz ve celil olan Allaha tevekkülle, bütün umurumuzu Ona havale ederek 309 yılı Ziklade ayının ikinci Pazartesi günü (3 Mart 922) Cürcaniye’den yola çıktık. Zemcan (زیمان) adınca bir rebata indik. Burası Türk kapısıydı. Sonra, ertesi günü hareket edip Cit (حیت) denen bir konağa indik. Kar bastırdı, öyle ki develer oylukları üzerinde yürümeye mecbur kaldılar. Bilmecburiye burada iki gün kaldık; sonra hiç bir yere uğramaksızın, dağsız kuru bir çölde kimseyle karşılaşmadan on gün yürüyerek, Türk memleketine daldık. Yolumuzda, birçok zorluklara ve şiddetli soğuklara maruz kaldık. Kar devam ediyordu. Harezmi’nin soğuğu buraya nazaran sanki yazdı. Başımızdan geçenlerin hepsini unutmuş, telef olmağa yüz tutmuştuk. Bazı günler gayet şiddetli soğuklara tahammül etmek zorunda kalıyorduk; Tekin yanımda gidiyor ve yanımda bulunan Türklerden biri ile türkçe konuşuyordu. Bu arada Tekin gülüyor ve bana hitaben: “Bu Türk, bizden Rabbimiz ne istiyor, soğuktan bizi öldürecek, ne istediğini bilseydik yerine getirirdik, diyor” dedi. Bunun üzerine ona: “Ona de ki, Rabbimiz sizden yalnız, Allahtan başka Allah yoktur, demenizi istiyor” dedim. Bunun üzerine güldü “Bilseydik yapardık” dedi.

Sonra Tağ odunun fazla bulunduğu bir yere vardık ve oraya indik. Kafilede bulunanlar ateş yaktılar, ısındılar, elbiselerini çıkardılar ve ateşe tutup kuruttular.

Tekrar yola koyulduk, her gün gece yarısından, ikindi vaktine kadar yürüyorduk, bilhassa öğleden sonra tam bir yol alıyor, sonra konaklıyorduk. Böylece 15 gece yürüdüktan sonra, kayalık bir dağa geldik. Dağda birçok menbalar ve dereler vardı. Bunlar kayalardan aşağı akıyor ve çukurları dolduruyordu.

Burayı geçtikten sonra, Oğuz adı verilen bir Türk kabilesinin yanına indik. Bunlar göçebelerdir, kıldan çadırlarda yaşarlar, bir yerde bir müddet kalıp göçerler. Çadırları göçebe adetleri üzere, dağınık bir halde orada burada görülür. Onlar oldukça zahmetli bir hayat geçirdikleri halde, eşeklere benzerler. Hiç bir dinle alâkaları yoktur, Allaha inanmazlar ve akıllarına danışmazlar, hiçbir şeye ibadet etmezler, büyüklerine erbab adını verirler. Bir şey hakkında içlerinden biri, reisi ile istişarede bulunursa, reisine: “Ey Rab, şu veya bu mesele hakkında ne yapayım?” diye sorar.

İşleri aralarında şura yolu ile halledilir. Şu kadar var ki, bir şey hakkında uyuşup azmedince, onların en rezili, en aşağı olan biri gelir, karar verdiklerinin hepsini bozabilir. Bir inanç olarak değil de, ancak aralarında müslüman olanlara yaklaşmak için “Allahtan başka Allah yoktur, Muhammed Allahın elçisidir” dediklerini duydum. Aralarından biri haksızlığa uğrar, yahut hoşlanmadığı bir iş başına gelirse, başını göğe kaldırır ve “Bir Tanrı” der. Bu türkçe “billâhi vahid” demektir. Zira “bir” türkçe “vahid” ve “Tanrı” da türk dilinde “Allah” mânasına gelir.

Büyük ve küçük abdestlerinden sonra temizlenmezler, cünüplükten sonra ve diğer bir sebeple asla yıkanmazlar; su ile aralarında, bilhassa kışın, hiçbir münasebet yoktur.

Kadınları erkeklerinden ve diğer erkeklerden kaçmazlar, keza kadın hiçbir insandan kaçarak bedeninin bir yerini örtmez. Birgün birinin evine misafir olarak inmiştik, hep beraber oturuyorduk, erkeğin karısı da bizimle beraberdi. Kadın konuşurken fercini açtı ve kaşdı; biz de kadına bakıyorduk; onun bu hareketi üzerine, yüzümüzü kapadık ve “Estağfirullah” dedik. Bunun üzerine kadının kocası güldü ve tercümana: “Onlara de ki, sizin huzurunuzda biz onu açarız, siz de görür onu korursunuz ve bir kötülük yapamazsınız. Bu şekil, onu örtmekten daha iyidir,” dedi. Hiç zina bilmiyorlar. Bir kimsenin böyle bir şey yaptığını meydana çıkarırlarsa, zaniyi ikiye ayırırlar. Şöyle ki, iki ağacın dallarını bir araya toplarlar, sonra zaniyi dallara bağlayıp, ağaçları salıverirler, bağlanan kimse bu şekilde ikiye ayrılır.

Biri bana, “Kur’an oku”, dedi. Kur’an’ı okuyunca, hoşuna gitti; eğilerek tercümana: “Ona susmamasını, okumaya devam etmesini söyle” dedi.

Bu adam bir gün tercümana vasıtasıyla bana: “Bu Araba sor, aziz ve celil olan Rabbinizin kadını var mı?” diye sordu. Bunu büyük bir günah telâkki ederek, Allaha tövbe ve istiğfarda bulundum. O da benim yaptığım gibi tövbe ve istiğfar etti. İşte Türklerin adeti böyledir: ne zaman bir müslüman tövbe ve istiğfar eyleirse, aynı şeyi onlar da tekrarlarlar.

Evlenme âdetleri: Bir kimse diğerinin ya kızını yahut kız kardeşini yahutta velâyeti altında bulunan birini, Harezmi elbisesinden şu miktar karşılığı olarak ister. Böylece talip, aile reisini razı edince, başlığı aile resine verir, istediği kızı alır. Çok kerre başlık, deve, at ve başka hayvanlar olur. Bir kimse velisinin muvafakat ettiği başlığı vermeden kadının yanına giremez. Başlığı verince, erkek gelir, çekinmeden, kızın bulunduğu evci girer ve onu, annesi, babası ve kardeşlerinin huzurunda alır, kimse buna mani olmaz. Bir erkek ölüp karı ve çocukları kalırsa, çocukların en büyüğü, eğer annesi değilse, onun karısı ile evlenir.

Yabancı tüccar veyahut başka bir hiç kimse, yanlarında cünüplükten yıkanamaz; ancak onların görmedikleri gece vaktini seçmeye mecburdurlar. Çünkü onlar kızarlar ve “Bu adam bizi sihirlemek istiyor, çünkü suya dalıyor” derler ve onu para cezası vermeğe zorlarlar.

Hiçbir müslüman, bir arkadaş edinmeden, memleketlerinden geçmez. Müslüman gelince, arkadaşının yanına iner ve ona İslâm memleketlerinden getirdiği elbise, karısına başörtü, biraz kara biber, darı, kuru üzüm ve cevizi verir. Misafire, arkadaşı bir çadır hazırlar ve derecesine göre koyun kurban eder. Ancak koyunun kesilmesini müslüman üzerine alır; zira Türkler hayvan kesmezler ancak istedikleri zaman içlerinden birisi, koyunun başına vurmak suretile, hayvanı öldürür. Müslümanlardan biri yolculuğa devam etmek ister, deve ve atları yorulmuş olur, paraya da ihtiyacı bulunursa, arkadaşı yorgun hayvanlarını Türk dostuna bırakır, ihtiyacı olan deve, at ve parayı Türk dostundan alıp yoluna devam eder. Gittiği yerden geri dönünce, aldığı parayı, develeri ve atları geri verir. Yine bir Türkü tanıyan birisi gelse ve “Ben senin

misafirinin, senden deve, at ve para istiyorum" dese, Türk ona istediğini verir. Tüccar gittiği yolda ölüp, kafile dönerse, Türk onları karşılar ve "Misafirim nerde?" diye sorar "Öldü" cevabını alırsa, kafilenin inmesini emreder, sonra en büyük tacirin yanına gelir, onun gözü önünde, denklerini açar, ölen tüccara verdiği para kadar alır ve bundan bir habbe fazlasını almaz. Böylece onun deve ve atlarından da alır, ve "O, amcazadendir, borcunu ödemeğe sen daha lâıyıkısın" der. Eğer tüccar kaçmışsa aynı şeyi yapar ve "O da senin gibi müslümandır, ondan sen al" der. Eğer müslüman yolda misafir bulunduğu Türkü görmezse, üç defa "O nerde?" diye sorar, bulunduğu yer gösterilince, günlerce onu arar, nihayet bulunca parasını ve hediye ettiği şeyleri teslim eder.

Şu da bir Türk âdetidir: Bir Türk Cürcaniye'ye girerse, kendini misafir ettiği kimseyi arar, oradan ayrılıncaya kadar, onun yanında misafir olarak kalır. Türk, müslüman arkadaşının yanında ölüp, kafile de hareket ederse, müslümanın kafilede bulunan arkadaşını öldürürler ve "Sen onu hapsederek öldürdün, hapsedemeseydin ölmezdi" derler. Misafir bulunduğu evin sahibi, Türke bir içki ikram ederse, o da bu içkinin tesiri ile sarhoş olarak bir duvardan düşüp ölürse onu da öldürürler. Bulamazlarsa, kafilenin en ileri gelenini bularak öldürürler.

Oğlancılık, Türklerde olağanüstü bir suçtur. Birgün Harezmi bir adam Türk kralının naibi Kuzerkin'in kabilesine inmişti. Bir koyun satın almak için bir müddet bir arkadaşının yanında misafir olarak kalmıştı. Türkün henüz bıyığı terlemiş bir oğlu vardı. Harezmi yavaş yavaş oğlanı aldatarak, nihayet istediği şeye razı etti. Türk gelip onları suç üstü yakaladı, durumu Kuzerkin'e arzetti. Kuzerkin ona, "Bütün Türkleri topla" dedi. Türk de toplayabildiği kadar topladı. Bunun üzerine Kuzerkin, oğlanın babasına, "Hak ile mi yoksa batıl ile mi hükmedeyim" diye sordu. Baba "Hak ile" cevabını verdi. Kuzerkin "Oğlunu getir" dedi, baba derhal getirdi. Bunun üzerine, Kuzerkin "Oğlanın ve tüccarın, ikisinin de öldürülmesi gerekir" dedi. Türk kızdı ve "Oğlumu teslim etmem,, deyince, Kuzerkin, "O halde tüccar diyetini versin" dedi, tacir bu şartları kabul edip, oğlanın işi için babaya bir miktar ve Kuzerkin'e 400 koyun verdi, ve Türk ülkesinden çekip gitti.

Kırallarından ve reislerinden bizim ilk önce rastladığımız küçük Yenal oldu. Yenal önce müslüman olmuş, sonra, ona "Müslüman olursan, bize reislik yapamazsın" demeleri üzerine, müslümanlıktan geri dönmüştü. Yenal'ın bulunduğu yere varınca, bize "İleri geçmenize müsaade vermem, zira bu bizim asla duymadığımız ve olacağını zannetmediğimiz bir şeydir" dedi. Bunun üzerine, ona hüsnü muamele gösterdik, nihayet onu 10 dirhem tutarında iki Cürcan kaftanı, bir paçra baytaf, ekmek somunları, bir avuç üzüm ve 100 cevize razı ettik. Bunları ona verince bize secde etti. Bu şekil onların âdetlerindendir; bir adam bir kimseye ikramda bulunursa, ona secde edilir. Yenal: "Eğer evlerim yoldan uzak olmasaydı, size koyun ve buğday getirirdim" dedi ve yanımızdan uzaklaştı. Biz de oradan kalkıp yola koyulduk.

Ertesi gün, yolda gayet kötü yaratılışlı, biçimsiz, çirkin bir Türk karşımıza çıktı. Şiddetli bir yağmura tutulmuştuk. Türk "Durun" diye haykırdı. 5000 insan ve 3000 hayvan kadar olan kafilenin hepsi birden durdu. Sonra Türk: "Hiç biriniz geçemezsiniz" diye bağırdı. Bu durum karşısında emrine boyun eğerek durduk ve ona "Biz Kuzerkin'in dostlarıyız" dedik. Gülmeye başladı ve "Kuzerkin de kimmiş, Kuzerkin'in sakalına yaparım" dedi. Sonra "Bekend" بڪند, istedi, bekind Harezm dilinde ekmek demektir. Bunun üzerine birkaç ekmek somunu verdim. Onları aldı ve "Haydi geçin, sizlere acıdım" dedi.

İbni Fadlan diyor ki: Aralarından biri hastalanırsa, cariye ve hizmetçileri varsa, onlar hizmet ederler. Ailesi efradından hiçbiri hastaya yaklaşmaz. Hastaya evlerden

uzak bir yerde çadır kurarlar, orada iyi oluncaya yahut ölünceye kadar kalır. Hasta, eğer bir köle yahut fakir birisi ise, çöle atarlar ve uzaklaşırlar.

Aralarından biri ölürse, ona ev şeklinde büyük bir çukur kazarlar ve kurtağını giydirir, kuşağını ve yayını bağlarlar; eline, içinde şarap bulunan tahta bir kadeh verirler ve önüne de içi şarap dolu tahta bir kap bırakırlar. Bütün malını getirirler ve onunla yaptıkları bu eve koyarlar. Sonra ölüyü oturturlar ve üzerini örter ve topraktan kubbemsi birşey yaparlar. Bundan sonra ölünün hayvanlarını, miktarına göre birden yüze, ikiyüze kadar öldürüp etlerini yer, yalnız başlarını, ayaklarını, derilerini ve kuyruklarını geriye bırakırlar ve bunları tahtalara asarak “İşte bunlar ölenin hayvanları, cennete giderken bunlara binecek” derler. Eğer ölen yiğit bir kimse ise, öldürdüğü kimselerin suretlerini bir tahta üzerine oyup kabrine koyarlar; ve “Bunlar ölü'nün hizmetçileridir, cennete ona hizmet edecekler” derler. Bazan hayvanların öldürülmesini bir gün iki gün ihmal ederler, o zaman ululardan bir ihtiyar “Filancayı (yani ölüyü) rüyamda gördüm, bana ‘İşte beni görüyorsun, geri kaldım; bütün arkadaşlarım beni geçti; ayaklarım onlara yetişmek için yürümekten yarıldı, onlara yetişemiyorum; yalnız başıma kaldım, ’ dedi” der. Bunun üzerine derhal ölünün hayvanlarını tutup öldürürler ve kabrinin yanına asarlar. Bir iki gün geçtikten sonra, ihtiyar yanlarına gelir ve “Filânı rüyamda gördüm, âile efradıma ve arkadaşlarıma da ki beni geçenlere yetiştirdim, yorgunluğum geçti ve dinlendim” dedi” der.

İbni Fadlan diyor ki: Bütün Türkler sakallarını keserler, yalnız bıyıklarını bırakırlar. Birgün gayet ihtiyar bir adam gördüm, sakalını kesmiş, birkaç tüyü çenesinin altında bırakmıştı, üzerinde de post vardı. Biri bu adamı uzaktan görse, bir teke olduğundan şüphe etmezdi.

Oğuz Türkleri kiralına Yebgu (يبغو) denir. Bu emîrlik adıdır, ve bu kabilenin başına gelen her emîr daima bu adla çağırılır. Yebgunun nâibine Kuzerkin(كوزركين) denildiği gibi bütün beylerine de Kuzerkin adı verilir.

Onların yanından ayrıldıktan sonra Subaşımın (Sahibu'l-ccayş) yanına indik. Subaşımın adı Elkatkan oğlu Etrk (اترك بن القططان) idi. Etrk bize Türk çadırları hazırlattı ve orada bizi misafir etti. Gördüğümüz manzara bizi şaşırttı; zira çok büyük bir âilesi, hâşiyesi, hizmetçileri ve muazzam evleri vardı. Bize kesmemiz için koyunlar, binmemiz için hayvanlar getirildi. Âilesinden ve amca çocuklarından bazı kimseleri de davet etmişti, onlara da birçok koyunlar kesti. Biz de, ona, elbise, kuru üzüm, ceviz, karabiber ve darı hediye ettik. Etrk'in karısını da gördüm, babasının karısı imiş; et, süt ve hediye ettiğimiz bazı şeyleri alarak evden çöle çıktı; bir kuyu kazdı, beraberinde getirdiği şeyleri oraya gömdü ve birşeyler söyledi. Tercümana “Ne söylüyor” diye sordum. Tercüman “Bu Etrk'in babası Katagan için arapların verdiği hediyedir, diyor” dedi.

Gece olunca tercümanla birlikte Etrk'in yanına girdim, çadırında oturuyordu. Onu müslümanlığa girmeye emir ve teşvik eden Nezîr el-Huremî'nin mektubu ve ona verilmek üzere gönderilen içinde birkaç musayyebî dinarı bulunan para ve üç miskal misk, kırmızı deriler ve kendisine iki kurtak yaptığımız iki Merv elbisesi, ayrıca kırmızı deriden bir çizme, dibac bir elbise, beş ipek elbise de vardı. Kendisine hediyesini ve karısına da bir baş örtüsü, bir yüzük verdik, sonra mektubu okudum. Bunun üzerine tercümana “Şimdi size dönünceye kadar bir şey söyleyemeyeceğim, verdiğim kararı ayrıca sultana da yazarım” dedi. Daha evvel zikrettiğimiz elbiseleri giymek için üzerinde bulunan dibaceyi çıkardı, altındaki kurtağı gördüm, kirden lime lime olmuştu. Zira âdetlerine göre, bir kimse giydiği elbiseyi, elbise parçalanmadan çıkarmaz. Etrk, sakal ve bıyığını kesmiş, bir hizmetçi kılığına girmişti.

Türkler, Etrk'in çok iyi bir binici olduğunu söylüyorlar. Bir gün atına binmiş bizimle beraber yürüyordu, birdenbire üzerimizden uçarak bir ördek geçti. Bunun üzerine yayını gerdı ve altındaki atını sürdü, sonra yayı çekti, çekmesile ördek yere serildi.

Bir gün Etrk, bir adam yollayarak ondan sonra gelen kumandanları çağırttı. Bunlar, Tarhan (ظرخان) Yenäl (ينال), (ابن حسبا) (?) ve (يعازر) (?) idi. Aralarında Tarhan, onların en asili ve en şerefliyi; fakat kör, topal ve çolaktı. Etrk, yanında bulunan komutanlara: "Bunlar, Arap kralının kayıpedirim Şelkey oğlu Almış'a gönderdiği elçilerdir; sizlerle istişarede bulunmadan bunları bırakmak istemedim" dedi. Tarhan: "Bu, bizim duymadığımız ve görmediğimiz bir şey. Biz ve daha evvel babalarımız, hiçbir sultanın elçisinin buralardan geçtiğini bilmezler, ancak bu, olsa olsa sultanın kurduğu bir tuzaktır ve bunları da Hazer'e aleyhimizce casusluk yapmak için göndermiş olacak. En doğrusu, bu elçileri birer birer ikiye ayırarak öldürelim ve yanlarında olan şeyleri alalım" dedi. Biri de, "Hayır, (öyle yapmayalım) yanlarında bulunan şeyleri alalım ve onları çıplak bırakalım, geldikleri yere gitsinler", bir diğeri de "Hayır, (öyle de yapmayalım) Hazer kralının yanında bir çok esirlerimiz var, bunları gönderir, fidye olarak kullanırız" dedi. Yedi gün birbirleri ile münakaşa ederek kararsızlık içinde kaldılar. Biz artık ölüm derecesine gelmiştik. Nihayet bizi serbest bırakıp gitmemize karar verdiler. Tarhan'a iki Merv kaftanı ve iki parça baytaf, arkadaşlarına kurtak ve keza Yenäl'a bir kurtak giydirdik. Biber, darı ve birkaç somun ekmek de verdik. Bu şekilde, bizi serbest bırakıp, başımızdan savuştular.

Tekrar yola koyulduk, bir zaman sonra Beğindi (بغندي) nehrine vardık. Herkes deve derisinden yapılmış keleklerini çıkardılar ve yaydılar. Türk devesinden malzemeleri indirdiler. Kelekler yuvarlak olduğundan içine bunları genişlesin diye doldurdular; bundan sonra da elbise ve diğer gerekli eşyalarını koydular. Kelekler dolunca, her birine, büyüklüğüne göre, dört, beş altı kişilik gruplar halinde oturdular. Kayın ağacından yapılmış sopaları ellerine alarak, kürek yerine kullandılar. Bu şekilde, keleşü yüzdürüyorlar; su keleşü kaldırıyor, o da dönüyordu. Nihayet böylece nehri geçtik.

Deve ve atlara bağıra çağıra, yüzdürerek nehri geçirdiler; Başkurduların baskınından korkulduğundan, kafileden kimse karşıya geçmeden, öncü olarak muharip bir müfrezenin silâhları ile birlikte nehri daha önce geçmeleri muhakkak lâzım geldi. Onlar geçerken biz de yukarıda söylediğimiz şekilde nehri geçtik.

Bu nehirden sonra, yine keleklerle Cam (جام) nehrini sonra sırasile, Câhş (جاش) Üzüül (اذل), Ardın (اردن), Varş (وارش), Ahti (اخي), Vbna (وبنا) nehirlerini geçtik, hepsi de gayet büyüktü.

Sonra Peçeneklere (بجناك) ulaştık. Burahlar, akmayan durgun bir göle benzeyen bir su kenarında yaşıyorlar. Gayet esmer kimselerdir. Sakallarını traş etmişler. Peçenekliler, Oğuzların aksine, fakir kimselerdir. Oğuzlardan 10.000 baş hayvanı ve 100.000 baş koyunu olanını görmüştüm. Burada koyunlar ekseriya karlar arasında güdülür. Hayvanlar otu karlar arasında eşeleyerek ararlar, bulamazlarsa kar yerler. Bu şekilde güdülen koyunlar gayet semiz oluyorlar. Yaz gelince sürü ot yer ve zayıflar. Peçeneklerin yanında ancak bir gün kaldık.

Sonra yola çıktık ve Ceyh (جیح) nehrine indik. Bu nehir gördüklerimiz içinde en büyüğü ve en hızlı akanıydı. Nehirde bir kelek gördüm: geçerken devrilmiş ve içinde bulunanlar boğulmuş, insanların birçoğu ölmüş, bu arada birkaç at ve deve de boğulmuş. Bu nehri ancak gayet bir zorlukla geçebildik. Sonra günlerce yürüdük

ve Caha (جأا) nehrini, sonra da Azhn (ازحن), Baca' (بأاع) Smur (سمور) Knal (كنال) Suh (سوح) ve Kclva (كأوا) nehirlerini geçtik.

Sonra yolumuzda, Türklerden Başkurd (باشكرد) adı verilen bir kavmin topraklarında durduk. Bunlardan çok çekiniyorduk. Zira, Başkurdlar Türklerin en tehlikeli ve en fazla dögüşeni ve atılgan olanlarıdır. Biri diğer bir şahsın üzerine atlar, saldırmaları beraber derhal başını keser götürür ve vücudunu bırakır. Bunlar sakallarını traş ediyorlar, bit yiyorlar. (Meselâ) biri kurtakının dikişleri arasında bit araştırır, bulunca dişiyile ezer. Yanımızda olanlardan biri vardı, müslüman olmuştu, bize hizmet ediyordu. Bir gün bu adamı gördüm, elbisesinden bir bit aldı, tırnağı ile ezdi ve yaladı, beni görünce, "iyi" dedi.

Her biri bir tahtayı zeker şeklinde yontar, sonra onu bir tarafa asar. Yolculuğa çıkacağı yahut bir düşmanla karşılaşacağı sırada, tahtayı öpüp, önünde secde ettikten sonra: "Ey rab, bana şöyle şöyle yap" der. Tercümana: "Onlara sor, bunda delilleri nelerdir?", niçin yaptıkları o tahtayı rap ittihaz ediyorlar?" dedim. Cevaben "Ben bu şekilde dünyaya geldim, başka bir yaratıcı tanımıyorum" dedi.

Aralarında, oniki ilâha inanlar vardır. Bunlar: Kış, Yaz, Yağmur, Rüzgâr, Ağaç, İnsan, Hayvan, Su, Gece, Gündüz, ölüm, Hayat, Yer ve Gök ilâhlarıdır. Gök ilâhi bunların en büyüğü olarak kabul edilir. Bu ilâh diğerleri ile anlaşmak için buluşur ve böylece her biri diğerinin yaptığı işe razı olur. Halbuki Yüce Allah, zalimlerin iftiralarından beridir.

Bir kısmının yılanlara, bir kısmının balığa, bir kısmının da turnalara taptıklarını müşahede ettik. Bana şöyle anlattılar: Birgün düşmanlarından bir kavim ile savaşıyorlarmış, yenilmeye yüz tutmuşlar, o sırada arkadan turnalar bağırmağa başlamış, dolayısıyla turnaların sesinden düşmanlar korkmuşlar ve yenmek üzereyken yenilmişler; işte bu sebepten turnalara taparlarmış. "Bu bizim ilâhlarımızdır zira, düşmanlarımızı bozguna uğrattı" diyorlar. Bundan dolayı onlara tapıyorlar.

İbni Fadlan diyor ki: Başkurd ülkesinden hareket ettikten sonra, Cermsan (جرمسان), sonra Ürn (اورن), Ürm (اورم) Babnac (بابناأ), Vctiğ (وتأأ) Nbasna (نبأسنا) ve Cavşin nehirlerini geçtik. Bu bahsettiğimiz nehirler arasında iki, üç ve hatta dört gün daha az ve daha fazla mesafa vardır.

Sekalibe kiralının memleketine yaklaşınca, kiral bir gün ve gece mesafede bizi karşılamak üzere emri altındaki dört beyi, kardeşlerini ve oğullarını göndermişti. Bunlar bizi ekmek, et ve darı ile istikbal ettiler. Bizimle beraber yürüdüler; iki feisah kalınca, kiral bizzat bizi karşıladı. Bizi görünce atından indi, aziz ve celil olan Allaha şükür için yere kapandı. Yeninde para vardı, onları bizim üzerimize saçtı. Kiral şehirde bize çadır hazırlattı, oraya indik. Sekalibe ülkesine varışımız, 310 yılı Muharrem ayının onikinci pazar gününe tesadüf etti. Cürcaniye'den buraya kadar, yetmiş günlük mesafe var.

Pazar, pazartesi, salı ve çarşamba günleri bize hazırlanan çadırdaki kaldık. Mektubu okumak için, kiral, emrindeki beyleri, komutanları ve ahaliyi davet etti. Pazar günü olunca hepsi toplandı. Yanımızda bulunan iki bayrağı açtık, bize verilen eğerle atı eğerledik ve ona siyah elbiseler giydirdik, başına sarık sardık; sonra, halifenin mektubunu çıkardım ve Sekalibe kiralına "Halifenin mektubu okunurken oturmamız doğru değildir" dedim. Bunun üzerine, kiral cüsseli ve iri yapılı bir adam olduğu halde ayağa kalktı ve memleketinin ileri gelenleri ve orda toplantıda bulunan herkes de ayağa kalktı.

Mektubu okumağa başladım; önce mektubun başlığını okudum, sonra "Sana selâm olsun, Allaha hamdederim, ondan başka ilâh yoktur" sözlerine gelince "Mü-

minların Emirine (Halife) selâm ver” dedim. Önce kral sonra yanında bulunanlar hepsi selâm verdiler. Tercüman konuşulanı harfi harfine bize devamlı surette tercüme ediyordu. Mektubu bitirdiğim zaman, hepsi birden öyle bir tekbir getirdiler ki sanki yer sarsılacaktı. Sonra, vezir Hamid b. Abbas’ın mektubunu okudum. Kral hâlâ ayakta duruyordu. Sonra oturmasını teklif ettim; Nezir el-Huremi’nin mektubu okunurken oturdu. Mektubu bitirince, kralın arkadaşları üzerimize paralar saçtılar.

Sonra, krala ve karısına hediye olarak getirdiğim inci, elbise ve güzel kokuları çıkardım ve teker teker her ikisine de bu hediyeleri gösterdim. Nihayet bu işi bitirdik. Sonra, ahalinin önünde, kralın karısına hilât giydirdim; karısı onun daima yanında oturuyor; onların, bu anane ve âdetlerindenmiş. Hilâtı giydirince, kadınlar üzerine paralar saçtılar. Bundan sonra ordan ayrıldık.

Sonra, kral bize bir adam yollayarak çağırttı. Huzuruna girdik, çadırında oturuyordu. Emrindeki beyler, sağındaydılar; bize de soluna oturmamızı emretti. Çocukları da önüne oturmuşlardı. Rum dibacesi ile örtülmüş tahtın üzerinde yalnız o bulunuyordu. Bunun üzerine bizi sofraya davet etti. Sofra getirildi, üzerinde yalnız kızartılmış et vardı; yemeğe önce kral başladı; bir bıçak aldı ve bir lokma et kesti ve yedi, arkasından ikinci ve üçüncü defa aynı şeyi tekrar etti. Sonra bir parça kesti ve elçi Sevsen’e (سوسن) verdi. Sevsen bunu alınca, küçük bir sofraya geldi ve önüne kondu. Âdetleri böyleymiş, hiç kimse kral bir lokma alıp, biraz vakit geçmeden, yemeğe elini uzatmaz; kral bir lokma ikram edince de bir küçük sofraya gelir. Sonra bana ikram etti, lokmayı alınca bana da küçük bir sofraya geldi. Sonra, kral bir et kesti parça kesti sağında bulunan beye ikram etti; hemen onun için de bir sofraya geldi. Ondan sonra ikinci beye verdi; onada bir sofraya geldi. Sonra dördüncü beye ikram etti, yine bir sofraya geldi. Daha sonra da çocuklarına birer lokma verdi, onlara da ayrı ayrı sofralar geldi. Herkes önündeki kendi sofrasından yemeğini yiyordu, hiç kimse diğerinin sofrasına karışmıyor ve ondan bir şey almıyordu. Yemek yenince, herkes kendi sofrasında kalanı evine götürüyor. Kral yemekten sonra bal şurubu ikram etti. Buna sucuv (سجوة) diyorlar. Bu şurup son gece veya gündüzünden kalmıştı. Birer kadeh, önce kral, sonra biz içtikten sonra, kral ayağa kalktı ve “Bu, efendim Müminlerin Emirine-Allah onun ömrünü uzatsın— karşı sevincimin bir nişanesidir,, dedi. Arkasından dört bey, çocukları kalktılar; kendisi ayakta olduğu için, biz de kalktık ve kral biraz önce yaptığını üç defa tekrar etti ve sonra yanından ayrıldık.

Oraya gelişimizden önce Sekalibe kralı için, şu şekilde hutbe okunuyormuş: “Ey Allahımız, Bulgar kralı, kral Yıldıvar’ı salâha erdir”. Bunun üzerine ona, “Kral ancak Allah’tır. O aziz ve celil olan Allahtan başkası o adla çağrılmaz. İşte efendim Müminlerin Emiri, doğu ve batıda kendisi için yalnız, ‘Allahım! kulum ve halifen müminlerin emiri Cafer imam el-Muktedir Billâh’ı salâha erdir’ denilmesine razı oluyor, daha önce gelen halife dedeleri de böyle yaptılar. Peygamber (selât ve selâm üzerine olsun) ‘Hıristiyanların Meryem oğlu İsa’ya söyledikleri gibi siz de bana bu şekilde hitab etmeyiniz, ben ancak Allahın kulu ve elçisiyim,’ buyurdu” dedim. Kral bana cevaben :

- O halde bana nasıl bir hutbe okunmalı?
- Kendinin ve babanın adı ile
- Fakat, babam kâfirdi. Bu sebepten onun adını minberde zikrettirmek istemem. Benim adımı da koyan kâfir olduğu için, onu da zikrettirmek istemem. Müminlerin Emirinin efendimin adı ne?
- Cafer
- Onun adı ile çağrılmam doğru olur mu?

— Evet

— O halde kendi adımı Cafer, babaminkini de Abdullah olarak değiştirdim.

Bunu hatibe bildirdi ve derhal dileği yerine getirildi. Bundan sonra ona şöyle hutbe okunmaya başlandı: “Ey Allahım, kulun ve Müminlerin Emirinin kölesi Bulgar Emiri Abdullah oğlu Cafer’i salâha erdir.”

Mektup okunup hediyeler yerine verildikten üç gün sonra, kiral bana bir adam yollayarak huzuruna çağırtdı. 4000 dinar mescesi ve bu yolda hıristiyanın (el-Fadl b. Musa) yaptığı oyunu ve bunun gecikmesi hakkındaki haberi duymuştu. Buna ait bilgi, halifenin mektubunda vardı. Yanına girince oturmamı emretti, oturdum. Sonra Müminlerin Emirinin mektubunu bana atarak :

....— Bu mektubu kim getirdi?

— Ben;

Sonra vezirin mektubunu bana atarak:

— Bunu da mı sen getirdin?

— Evet.

— İki mektupta da zikredilen paralar ne oldu?

— Toplaması imkânsızlaştı, vakit dardı, gecikmemizden korktuk; bize sonradan katılması için onu geri bıraktık.

— Efendim siz buraya bu parayı getiresiniz, ben ve beni esarete sokmak isteyen Yahudilerden koruyacak bir istihkâm yapabileyim diye size masraf etti. Hediyeyle bana bir hizmetçim de getirebilirdi.

— Bu böyle oldu. Ne yapalım? Şu kadar var ki, biz çalıştık elimizden geleni yaptık.

Kiral tercümana :

— Ona de ki, ben onları tanımıyorum; yalnız seni tanıyorum; zira onlar cahil kimselerdir. Eğer üstad (Halife) (Allah onu teyit etsin) senin yapacağın şeyi, ötekilerinin de yapacağını bilseydi, helifenin sözlerini benim için muhafaza etmen, mektubu bana okuman ve cevabını almak için seni buralara göndermezdi. Senden başka kimseden bir dirhem bile istemem. Parayı çıkar, bu senin için daha iyi olur, dedi.

Bu hadise üzerine korkarak ve kederli bir halde yanından ayrıldım. İnsana tesir eder görünüşlü, heybetli, şişman ve geniş bir adamdı; sanki bir küp içinden konuşuyormuş gibiydi. Kiralın huzurundan ayrıldıktan sonra, arkadaşlarımı topladım ve aramızda geçenleri onlara anlattım, ve “Haberiniz olsun” dedim.

Müezzin ezan okuduğu vakit, ikameti iki defa yapıyordu. Kirala: “Efendim, Müminlerin Emiri kendi ülkesinde ikameti iki defa okuyor” dedim. Bunun üzerine müezzine, “Sana söylediğini yap ve ona karşı gelme” dedi. Müezzin bu şekilde bir kaç gün okudu. Kiral daima benden parayı soruyor, ve bu mesele hakkında benimle münakaşa ediyordu. Ben onu yumuşatmağa ve kendimi savunmağa uğraşıyordum. Kiral ümidini kesince, müezzinden ikameti iki defa okumasını istedi, dileği yerine getirildi. Bunu benimle münakaşaya yol açılın diye yapıyordu. Müezzinin ikameti iki defa yaptığını duyunca, böyle hareket etmemesini emrettim ve ona çıktım. Kiral bunu anladı. Beni ve arkadaşlarımı bir toplantıya çağırtdı. Bir araya gelince, tercümana :

— Ona de ki, (beni kastediyordu) iki müezzin bulunsa; biri, bir ikamet, diğeri iki ikamet getirse, sonra her ikisi de bir cemâatle namaz kılsa, namazları caiz olur mu, olmaz mı?

— Namazları caizdir.

— İcma ile mi yoksa ihtilâf var mı?

— İcma ile.

— Ona de ki, muhasarada, esir olarak kalan akvama yardım için bir kavme mal getirip yine onlar tarafından hiyanete uğrayan bir kimse hakkında ne düşünürsün?

— Bu doğru değildir, onlar fena insanlardır.

— İcma ile mi ihtilâfla mı?

— İcma ile.

— (Tercümana benim hakkımda) ona sor, halife (Allah onu daim eylesin) üzerine bir ordu yollasa, beni yenebilir mi?

— Hayır.

— Ya Horasan emiri?

— Hayır.

— Buna sebep aramızdaki uzaklık ve kâfir kabilelerin çokluğu değil mi?

— Evet.

— Ona de ki, vallahi gördüğün gibi, ondan çok uzak bulunduğum halde, efendim Müminlerin Emirinden korkuyorum. Hoşuna gitmeyen bir şeyin ona ulaşmasından çekiniyorum, belki bana, bulunduğu yerle aramızda çok uzak mesafeler bulunduğu halde, ben bulunduğum yerde yok olayım deye beddua eder. Efendimin ekmeğini yiyen, elbiselerini yiyen ve her vakit onu gören sizler, bu durumda bile benim gibi zayıf bir kavme gönderdiği meblâğda bile onu, dolayısıyla müslümanları aldattınız. Bana söyledikleri ile doğru yolu gösterecek birisi gelinceye kadar sizden hiç dinî emir kabul etmiyeceğim. Dediğim şekilde biri gelirse, ondan bunu kabul ederim. Bu sözler üzerine, ağızımızı kapadık, hiçbir cevap vermedik ve yanından ayrıldık.

İbni Fadlan diyor ki: Bu sözlerden sonra kiral, beni herkese tercih ediyor, yanından hiç ayırmıyor ve arkadaşlarımı uzaklaştırıyordu. Bana Ebu Bekir Sıddîk adını koydu.

Sekalibe kiralını ülkesinde sayılmayacak kadar çok acayip şeyler gördüm. Mesele: ilk kaldığım gece, gece gündüz batmasından bir saat önce ufkun çok fazla kızardığına şahit oldum ve havada şiddetli bir ses ve yüksek bir gürültü işittim; başımı kaldırdım, bir de ne göreyim, hemen yakınımda, ateş gibi kırmızı bir bulut. Bütün bu gürültüler ve sesler ondan çıkıyormuş. İçinde insan ve hayvana benzeyen gölgeler, aynen insan gibi hayaller, mızrak ve kılıçlar görür gibi oluyordum. Diğer bir parça bulutta da aynı şeyler, insanlar, hayvanlar ve silâh görür gibi oldum. Sonra bu bulutlardan birincisi, bir suvari birliğin, diğerine hücumu gibi, diğerinin üzerine yürüdü. Biz bu durumdan çok korktuk, dua ve tazarruda bulunduk, oralılar ise bize gülüyorlar, yaptıklarımıza şaşıyorlardı.

İbni Fadlan diyor ki: Bakıyoruz, bir parça bulut diğer bir bulutun üzerine geliyor, bir an birleşiyorlar, sonra ayrılıyorlar. Bu şekilde gece bir saat devam ediyor; sonra hepsi kayboluyordu. Bunu kiralıdan sorduk ve kiral: “Ecdadım, bu bulutların mümin ve kâfir cinler olduğunu, her akşam döğüşüklerini, yaratılışlarından beri bir gece asla kavgasız durmadıklarını söylerler” dedi.

İbni Fadlan diyor ki: Sonra kralın aslen bağdatlı olan terzisi ile, konuşmak için, çadırıma girdik. Yatsı ezânını beklerken, Kur’an’ın yedide biri okununcaya kadar bir müddet sohbet ettik. Ezan okundu, çadırdan çıktık, güneş de doğmuştu. Müzzine:

— Ne ezanı okudun?

— Sabah ezanı

— Ya yatsı namazı ne oldu?

— Akşam namazı ile beraber kıldık?

— Ya gece ne oluyor?

— Gece gördüğün gibi, hatta ondan daha kısadır, fakat bu günler biraz uzadı. Müezzîn, bir aydan beri sabah namazını kaçırmamak için uyumadığını söyledi. Hatta, insan akşam vakti, tencereyi ateşe kor, sonra, yemek pişmeden sabah namazını kılar.

İbni Fadlan diyor ki: Gündüzleri çok uzundu. Gündüz, her yıl bir müddet uzar, ve gece kısalmı; sonra da gece uzar, gündüz kısalmı.

İkinci gece olunca, çadırın dışına oturdum. Göğü seyre daldım. Ancak az miktarda yıldız görebildim. Tahminime göre onbeş kadardı. Akşamdan önce meydana gelen kızılık halâ devam ediyordu. Gece vakti, karanlık az oluyor. Bir ok atımı mesafede, insan bir şahsı kolaylıkla seçebilir.

İbni Fadlan diyor ki: Aya baktım, onun gökte hiç ortaya geldiğini görmedim. Doğuyor, bir müddet kaldıktan sonra tan yeri ağrıyor ve ay kayboluyor. Kırıl memleketinin ötesinde, üç aylık mesafede Viso (ويسوا) adında bir kâvmin yaşadığını, memleketlerinde gecenin bir saatten daha az olduğunu, bana anlattı.

Diyor ki: Güneş doğarken her taraf, yer, dağlar ve insanın baktığı şerşey kızarıyor. Güneş bu anda sanki büyük bir bulut halindedir. Kızılık bu şekilde güneş ortaya gelinceye kadar devam eder. Halk bana şu malûmatı verdi: kış gelince gece, gündüz kadar uzun, gündüz de gece kadar kısa olur. Öyle ki, bizden biri tan yeri ağarırken, bir fersahtan daha az mesafede bulunan İdil'e (Etil'e) gitse, ancak yatsı namazı vaktinde, bütün yıldızlar doğup, göğü kapladığı zaman yetişir. Bu memlekettten ancak gece uzayıp gündüz kısalmıca hareket ettik.

Köpeklerin havlamalarını uğurlu saydıklarına ve onunla sevindiklerine ve "Be-reketli, uğurlu ve harpsiz iyi bir yıl geldi" dediklerine şahit oldum.

Gayetle çok yılan vardı. Hattâ öyle ki bir ağaç dalında bazan on ve daha fazla, yılanın sarktığı görülür. Yılanı öldürmezler, yılan da onlara dokunmaz. Bir yerde, belki 100 arşından daha uzun, yere düşmüş uzun bir ağaç gövdesi, gövdesi çok iri idi, durdum bakıyordum. O sırada, ağaç hareket etti, korktum; dikkat ettim, bir de ne göreyim, gayet uzun ve iri bir yılan ağacın üstündeydi ve onun kadar kalın ve uzundu. Beni görünce harekete başladı ve ağaçlar arasında kaybolup gitti. Korkarak geldim, kıralla ve yanında bulunanlara hadisciyi anlattım. Hiç aldırış etmediler ve kırıl "Korkma, sana zararı dokunmaz" dedi.

Bir gün kıralla birlikte, bir konak yerine indik. Ben, arkadaşlarım Tekin, Sevsen, Bars ve kırılın adamlarından biri de yanımızda olduğu halde ağaçlar arasına daldık. Bir de ne görelim : orada iplik inceliğinde fakat ondan daha uzun bir ağaç gövdesi. İçinde yeşil bir dal ve dalın başında da yere kadar yayılmış, geniş bir yaprak vardı. Bu yaprağın üzerinde nebat gibi bir şey vardı, bunun üzerine de meyvesi bulunuyordu. Onu yiyen Emlis, (أمليس) narı olduğunda şüphe etmez. Biz de bundan yedik, çok tatlıydı. Yolda boyuna bu meyveden aradık ve yedik.

Onların gayet yeşil, şarap sirkesinden daha ekşi elmaları var. Bu elmaları ekseriya cariyeler yiyorlar, bundan dolayı buna cariyе elması adı veriliyor. Memleketlerinde fındık ağacından çok ağaç görmedim, bazan kırk fersahtan daha uzun fındık ormanlarına teasadıf ettim.

Onlarda benim görmediğim yükseklikte bir ağaç gördüm, gövdesi yapraksızdı. Ağacın tepesi hurma ağaçları gibi idi, ve üzerinde ince yapraklar vardı. Yalnız bunlar, kapalıdır. Ağacın gövdesinde bildikleri yeri arar bulurlar ve delip altına bir tas koyarlar; bu kaba baldan daha tatlı bir su akar. Eğer bir insan bu sudan fazla içerse şarab içmiş gibi serhoş olur.

Hernekadar buğday ve arpa çok bulunursa da en çok yedikleri darı ve at etidir. Bir kimse bir şey ekerse, kendi alır. Bunda kıralın hakkı yoktur. Ancak her ev, kırala bir samur deri verir. Kıral askerini bazı memleketlere akın etmek üzere gönderir. Neticede ganimet alınır, bunda kıralın hissesi ayrılır.

Düğün yapan ve ziyafet veren herkes, kırala da nisbetine göre bir hisse ayırır ve bal şurubu ve eskimiş buğdaydan bir sahruh verir. Toprakları siyahtır ve kokar. Yemeklerini koyacakları yerler bulunmadığından kuyular kazarlar ve yiyeceklerini oraya koyarlar. Az zamanda, konan yemekler kokar, yenmeyecek hale gelir.

Hiç bir suretle, zeytin, susam ve diğar yağları bulunmaz. Yalnız, bu yağların yerlerince balık yağı kullanırlar. Bunun için kullandıkları eşya fena kokuludur.

Arpadan genç kızların ve oğlanların içtiği bir bulamaç yaparlar. Bazan arpayı et ile pişirirler, eti mevali, arpayı da ceriyeler yer; ancak et, teke başı olursa onlara da verilir.

Kalpak giyerler. Kıral, ata sevis olmadan, yalnız bincer, yanında kimse bulunmaz; çarşıdan geçerken istisnasız olarak, herkes ayağa kalkar, kalpaklarını çıkarır ve koltuklarının altına koyarlar yanlarından geçince, tekrar kalpaklarını giyerler. Küçük büyük, hatta çocukları ve kardeşleri, kıralın yanına girince böyle yaparlar. Biraz kırala doğru bakarlar ve kalpaklarını çıkarıp, koltuklarının altına koyarlar, sonra başları ile selâm verirler; otururlar ve tekrar ayağa kalkarlar. Kıral tekrar oturmalarını emredinceye kadar ayakta kalırlar. Huzurunda bulunan herkes diz çökerek oturur. Kalpaklarını koltuklarının altından, kıralın yanından ayrılmadıkça çıkarmazlar ve göstermezler. Dışarı çıktıkdan sonra giyerler.

Hepsi çadırlarda yaşar. Ancak kıralın çadırı çok büyüktür. 1000 ve 1000'den fazla adam alır; ermeni halılarıyla döşelidir, ortasında rum dibacesile örtülü bir taht vardır.

Âdetlerine göre: Bir kimsenin oğlunun bir erkek çocuğu olsa, o çocuğu babası değil dedesi alır ve "Ölünceye kadar ben onu muhafazada babasından daha haklıyım" der, onlardan bir kimse ölürse, mirasını oğlu değil erkek kardeşi alır. Kırala bunun caiz olmadığını ve mirasın nasıl olması gerektiğini, anlayıncaya kadar izah ettim.

Memleketlerindeki kadar yıldırım hiç bir tarafta görmedim. Bir eve yıldırım düşerse o eve yaklaşmazlar ve olduğu gibi bırakırlar. Evin içinde bulunan mal ve insan ne varsa, olduğu gibi terkedilir. Nihayet zamanla ev harap olunca: "İşte gazap inen ev" derler.

Biri diğerini kasden öldürürse kısas tatbik ederler; hataen öldürürse, kayın ağacından bir sandık yaparlar, katili içine koyarak üzerinden çivilerler, ayrıca sandığın içine üç parça ekmek ve bir testi su koyarlar ve deve havudu ağaçlarına benzeyen üç ağaç dikerler, katili sandıkla beraber asarlar "Onu yerle gök arasına koyuyoruz, ta ki güneş ve yağmur isabet etsin, belki Allah ona acır" derler. Adam bu suretle kahr, zamanla çürür ve rüzgâr alıp götürünceye kadar asılı kalır.

Zeki ve bilgili bir insan görürlerse: "Bu adam rabbimizin hizmetine daha çok yaraşır" derler. Onu tutarlar boynuna bir ip bağlayarak bir ağaca asarlar, nihayet insanın nefesi kesilir ve ölür. Kıralın tercümanı bana şunu anlattı: "Sintli bir adam bu memlekete geldi, bir zaman kıralın yanında kaldı; ona hizmet etti; çok zeki ve çabuk kavrayışlı bir adamdı. Sekalibe'den bir grup göç yerlerinden birine gitmek için kıraldan izin istedi, Sintli de onlarla birlikte gitmek istedi. Kıral buna müsaade etmediyse de ısrar edince izin verdi. Bunun üzerine Sintli yerlilerle beraber bir gemi ile yola çıktı. Yanında bulunan kimseler, Sintliyi hareketli ve akıllı buldular. Aralarında onun hakkında konuşarak: "Bu Sintli rabbimizin hizmetine yaraşır, bunu

ona yollayalım” dediler. Yolları üzerinde bir ormandan geçerken Sintliyi oraya çıkardılar; boynuna bir ip geçirdiler, yüksek bir ağacın tepesine bağlayarak öylece bırakıp gittiler.

Yolda yürürlerken içlerinden biri, silâhı üzerinde olduğu halde idrarını yaparsa, bilgisizliğine ve anlayışsızlığına hamlederek yanında olan herşeyini, silâhını ve elbiselerini soyar, alırlar. Bu onların âdetidir. Bir kimse silâhını bir tarafa koyup idrarını yaparsa, bilgisine ve anlayışına hamlederler ve ona dokunmazlar.

Kadın ve erkek nehre iner; çıplak olarak hep, bir arada yıkanır; birbirlerinden kaçmazlar. Hiç bir surette, zina etmezler. Zira, zina onlara göre en büyük cürümlerdendir. Kim olursa olsun, zina ederse, dört kazık çakarlar, zainin el ve ayaklarını bunlara bağlarlar ve boynundan beline kadar balta ile keserler, kadına da aynı muameleyi yaparlar. Sonra kadın ve erkeğin kesilen her parçasını bir ağaca asarlar.

Suda yüzerken kadınları erkeklerden ayırıp, örtmek için uğraştımsa da buna muvaffak olamadım.

Hırsızlara da zani gibi muamele yaparlar.

Ağaçlarda bulunan arı kovanlarında bol bol bal vardır. Arıların yerlerini iyi bilirler. Bal elde etmek için onları buldukları yerlerden çıkarırlar; bazan bu yerler düşmanlarının ellerine düşer, o zaman arıları öldürürler.

Aralarında birçok tüccar vardır. Bunlar Türk memleketine giderler, Viso denen yere gidip, koyun, samur ve tilki derisi getirirler.

Aralarında 50.000 kişilik kadınlı erkekli âileler gördük. Hepsi müslüman olmuştu. Bunlar Brençar (برنجار) diye tanılıyor. Brençarlara içinde namaz kılmaları için Sekalibeliler bir cami yaptırmışlardı. Okuma (Kur'an okuma) bilmiyorlardı. Onlardan bir gruba namazda gerektiği kadar şey öğrettim. Talut (طالوت) adında biri elimle müslüman oldu ve ona Abdullah adını koydum. Yeni müslüman olan Talut: “Senin ismin olan Muhammed ile beni tesmiye etmeni istiyorum” dedi. Ben de istediğini yerine getirdim. Sonra karısı, annesi ve çocukları müslüman oldu, hepsi de Muhammed adını koydular. Taluta “Elhamdulillah” ve “Kul huvallahu ahad”ı öğrettim. Bu iki sureyi öğrendiği zaman, neşesi, Sekalibe kralı olmaktan daha fazlaydı.

Kıralın yanına gelince, onu Halce (خالجة) adı verilen bir su kenarında konaklamış bulduk. Halce suyu, ikisi büyük biri küçük üç gölden müteşekkildir. Hepsi de gayet derindir. Dibine bir şey yetişemez. Burayla İdil (Etil) adı verilen ve Hazere dökülen büyük nehir arasında bir fersah kadar mesafe vardır. Burada su arasına kurulan ve içinde bir çok değerli şeyler satılan bir pazar vardır.

Tekin, kıralın ülkesinde, iri yapılı acayip bir adamın bulunduğunu söylemişti. Kıralın yanına gelince onu bu adamı sordum. Kıral: “Evet, o adam vaktile buradaydı sonra öldü. O ne bu ülkeden ne de bir insandı” dedi. O adam hakkında şu hikâyeyi anlattı: Bir kaç tüccar, bizden bir günlük mesafede olan İdil nehrine her zamanki gibi gitmişlerdi. Nehrin suyu kabarıp taşmış ve etrafa yayılmıştı. Tüccarlardan bir grup gelinceye kadar o günü farketmemiştim ve onlar “Ey kıral, nehre bir adam musallat oldu, eğer bu komşu olduğumuz milletlerden birine mensup ise, burada oturamayız, başka yere gitmeden başka çaremiz yok” dediler. Bunun üzerine onlarla beraber nehre gittim. Bir de ne göreyim: kolumla 12 kol uzunluğunda boyu, büyük bir tenceden büyük başı, bir karıştan daha büyük burnu, iri gözleri ve bir karışdan daha uzun parmakları olan acayip bir mahlûk. Vaziyeti beni çok korkuttu, beraberimde olanların korkusu bana da geçti. Onunla konuşmak istedik. Fakat o hiç cevap vermiyor, yalnız yüzümüze bakıyordu. Sonra adamı aldık ve ikametgâhımıza götürdük;

bizden üç aylık mesafede bulunan Visolulara mektup yazdım ve bu adam hakkında malûmat istedim. Verdikleri cevapta şöyle diyorlardı: “Bu adam Yecuc ve Mecuc-lardandır. Memleketlerinin uzaklığı bize üç ay mesafede olup, aramızda bulunan bir denizin kıyısında yaşadıklarından çıplaktırlar, hayvanlar gibi birbirleriyle çiftleşirler. Aziz ve celil olan Allah onlar için hergün denizden bir balık çıkarır; isteyen gelir, kendine ve ailesine yeteri kadar rızkını alır. İhtiyacından fazla alırsa, kendi ve ailesi karınlarından muztarip olurlar; daha ileri gitmiş ise o da ailesi de ölür. Balıktan herkes istediklerini alınca, balık tekrar denize döner. Hergün yiyeceklerini bu şekilde temin ederler. Bizimle onlar arasında deniz vardır. Diğer taraftan dağlar onları çevreler ve onlar her zaman dışarı çıktıkları kapı ile aralarında ayrıca bir set vardır. Aziz ve celil olan Allah, onları diğer memleketlere çıkarmak, isterse, seddin açılmasına, denizin çekilmesine ve balıkların kesilmesine bir sebep halkeder.”

Diyor ki: Acayip adam hakkında bilgi istedim. Kırıl da bana şunları anlattı: “Yanımda bir müddet kaldı. Onu her gören çocuk ölüyor ve her hamile kadın çocuğunu düşürüyor. Ellerile bir insanı sıkmasile, öldürebiliyordu. Bu vaziyet karşısında adamı yakalatıp, yüksek bir ağaca asturdım, orada öldü. Sonra, kemiklerini ve başını görmek istersen, gel beraber gidelim” dedi. Ben de: “Vallahi arzu ederim” dedim. Sonra, çok büyük ağaçları olan bir ormana beraberce atla gittik. Beni altında onun kemikleri ve kafatası bulunan bir ağacın altına götürdü. Başının büyük bir kazan kadar, kaburga kemiklerinin en büyük hurma demeti kadar olduğunu gördüm. Keza kol ve ayak kemikleri böylece büyüktü. Bu manzarayı görünce çok şaşırđım. Nihayet oradan ayrıldım.

Diyor ki: Kırıl, Halce (خالجه) adı verilen sudan, Cavşir (جاوشير) nehrine gitti. Orada iki ay kaldı. Sonra gittiği yerden hareket etmek isteyince Suvar (سوار) adı verilen bir kavme elçi göndererek kendisine katılmalarını bildirdi. Suvarlılar bu teklifi kabul etmediler ve iki kısma ayrıldılar. Bir kısmı kırılın damadı (حتنه) ile beraberdi, başlarına geçmiş onlara kırıl olmuştu; adı Viriğ (ورغ) idi. Kırıl onlara bir adamını yolladı ve şu haberi bildirdi: “Aziz ve celil olan Allah, bana islâmiyeti ve Müminlerin Emirinin devletini ihsan etti. Ben onun kuluyum, o beni ümmete kırıl yaptı, bana karşı gelene kılıçla karşı koyarım” ikinci kısım Suvarlılar, Askil (اسكل) beyi diye tanınan ve Sekaliplilerin tabiiyetinde bulunan bir beyin idaresinde bulunuyorlardı. Bunlar henüz islâmiyete girmemişlerdi. Aynı haber onlara da gelince korktular, kırılın emrine uyarak Cavşir nehrine hareket ettiler. Cavşir dar bir nehirdir. Genişliği beş arşındır. Suyun derinliği insanın göbeğine çıkar, fakat bazı yerlerde su, köprücük (ترقوم) kemiklerine de yükselir, bazan daha derin yerlerinde boyu da aşar. Nehrin etrafında kayın ağaçları ve diğer muhelif ağaçlar yetişir. Nehrin yakınında büyük geniş bir bozkır vardır. Büyüklük itibarile deveden biraz ufak ve öküzden büyükce bir hayvanın burada yaşadığını ve başının deveye, kuyruğunun ve tırnaklarının öküze, bedeninin katura benzeyip başının ortasında iri ve yuvarlak boynuzları bulunduğunu, boynuzları uzadıkça inceliyor nihayet mızrak ucu gibi olduğunu söylüyorlar. Hayvanın boyu üç ile beş arşın, bazan da daha fazla olurmuş ve yeşil ağaç yaprakları yemiş. Eğer at üzerinde birini görürse, ona doğru saldırır; suvarinin altında iyi bir at varsa, güçlükle kurtulur, aksi takdirde o adamı boynuzu ile atının üzerinden alır, sonra havaya fırlatır ve adamı yukardan düşerken, boynuzu ile onu karşılar ve öldürünceye kadar aynı şekilde onu hırpalar, yalnız hiç bir surette adamın atına dokunmazmış. Bu hayvanı Sekalibe ahalisi bozkır ve ağaçlık yerlerde ararlar ve öldürürler. Şöyle ki: Önce hayvanın yaşadığı inin bulunduğu yerde, yüksek bir ağaca çıkarlar. Bu iş için, bir kaç atıcı zehirli okları ile bir araya gelirler, hayvanı ortaya alınca oklarını çekerek önce yaralarlar ve sonra

öldürürler. Kırılın yanında gayri şeffaf Yemen akikine benzeyen bir taştan yapılmış üç büyük tepsi (ثلثة طينوريات) gördüm. Kırıl bunların, bu hayvanın boynuzundan yapılmış olduğunu, ahaliden bazı kimseler de bu hayvanın gergedan olduğunu söylediler.

Diyor ki: Aralarında kırmızı yüzlü bir kimse görmedim. Ekserisi hastalıklı idi. Bir çokları sancıdan (قولج) ölüyorlardı, hattâ süt çocuğu bile bu hastalıktan kurtulamıyor.

Harezmi karısı olan bir müslüman, burada ölürse, onu müslüman gibi yıkarlar sonra küçük bir bayrak bulunan bir arabaya koyarlar, böylece onu gömecekleri yere kadar götürürler ve orada arabadan indirirler. Sonra, ölünün etrafına bir hat çekerler ve bu çizginin içine kabri kazarlar, ölüye bir lahit yapıp onu buraya gömerler. Kendi ölülerini ve bu şekilde gömerler. Bir ölünün arkasından kadınlar değil, erkekler ağlar. Bu şöyle olur: ölü öldüğü gün gelirler, çadırının kapısı önünde dururlar ve en çirkin bir tarzda ağlaşmağa başlarlar, yalnız bu merasim hür insanlar için yapılır. Ağlamaları sona erince, köleler ellerinde örülmüş deriler olduğu halde gelirler ve ağlamağa başlarlar ve ağlarken iki yanlarına ve vücutlarının açıkta kalan yerlerine bu derilerle vururlar. Hattâ öyle vururlar ki vücutları kırbaçlanmış gibi olur. Ölünün çadırının kapısı önüne muhakkak bir bayrak dikmek mecburidir. Silâhını getirirler ve kabrinin yanına bırakırlar. Matemleri iki yıl devam eder. Bu müddet dolunca, ölünün çadırı üzerinde dikili olan bayrağı indirirler ve saçlarını traş ederler. Ölünün akrabası bir ziyafet verir. Bu ziyafetle artık matemden çıkıldığı anlaşılır. Ölenin karısı varsa evlenir. Bu merasim ancak reisler içindir. Halkdan da bazı kimseler bu şekilde merasim yaparlar.

Sekalibe kırılı, Hazer kırılına ülkesindeki her ev için, bir samur derisi vergiyi ödemeğe mecburdur. Hazer'den Sekalibe ülkesine bir gemi gelirse, kırıl gemiye çıkar ve içinde olanları sayar sonra bütün bunlardan öşür alır. Rus veyahut başka ırklardan tüccarlar esir ticareti için gelirlerse Sekalibe kırılı her on baş esirden birini alma hakkına sahiptir.

Sekalibe kırılının oğlu, Hazer kırılının yanında rehine olarak bulunuyor. Hazer kırılı Sekalibe kırılının kızının çok güzel olduğunu haber almış. Hazer kırılı bir adam yollayıp kızı istetmiş. Fakat Sekalibe kırılı teklifi rededince, adamını yollayıp, zorla kızı aldırılmış. Erkek musevî, kız ise müslümanmış; kız orada ölmüş, Hazer kırılı tekrar Sekalibe kırılının diğer kızını adam yollayarak istetmiş. Bu haberi Sekalibe kırılı duyar duymaz, Hazer kırılının ilk kızına yaptığı gibi bunu da zorla alacağından korktuğundan derhal kendi idaresi altında bulunan Askil beyi ile evlendirmiş. Sekalibe kırılının Sultanla mektuplaşıp, ondan, Hazer kırılından korktuğu için bir istihkâmın inşa ettirilmesini talep etmesine bu hadise sebep olmuştur.

Diyor ki: Bir gün kırıla: "Memleketin gayet geniş, malların fazla ve aldığın haraç çok, niçin sultandan, onun sayıya gelmeyen emvalinden, bu istihkâmın yapılmasını istedin?" diye sordum. O da: "Emîrin (halifenin) iktidarının saadet getirdiğini ve mallarının helâlinden olduğunu gördüm; ben de bunun için istedim. Müminlerin Emirinin mallarını ben teberrüken kullanmak istiyorum, yoksa kendi emvalimden gümüş veya altın bir istihkâm yapmak istesem, bir güçlükle karşılaşmam" cevabını verdi.

Diyor ki: Rusları gördüm. Ticaret için gemileri ile ve İdil (Etül) nehrine inmişlerdi. Aralarında bunlardan daha iyi vücutlu kimseler hiçbir zaman görmedim. Hurma ağacı gibi büyük kıvılcık ve sarı kimselerdir. Ne kurtak ve ne de kaftan giyerler. Er-

kekleri vücutlarının bir tarafını örten, içinde ellerinden biri serbest kalan bir nevi elbise giyerler ve daima yanlarında balta, kılıç ve bıçak taşırlar. Söylediğimiz şeylerin hiçbirini yanlarından ayırmazlar. Kılıçları geniş yivli ve efrencidir. Tırnaklarının uçlarından boyunlarına kadar, yeşil ağaç rengine boyanmış bir takım suretler çizilmiştir.

Kadınlarının herbirinin memesinde, kocasının malına göre, demir yahut gümüş veyahut bakır yahutta altından yapılmış bir hokka, ayrıca her hokkada bir halka, halkanın içinde de yine kadının memesine bağlı bir bıçak bulunur. Kadınlar boyunlarında altın ve gümüşten gerdanlıklar taşırlar. Onbin dirhemi bulunan erkek karısına bir gerdanlık; yirmibin dirhemi bulunan iki gerdanlık yapar. Böylece onbin dirhemde bir gerdanlık ilâve dilir. Bazan bir kadının boynunda bir çok gerdanlıklar bulunur. En kıymetli süsleri, gemilerde satılan, topraktan yapılmış yeşil boncuklardır. Erkekler bunların tanesini bir dirheme satın alırlar ve onlardan kadınlarına gerdanlık yaparlar.

Ruslar, Allahın en pis mahlûklarıdır. Pislikten, idrardan asla utanmazlar, cünüplükten yıkanmazlar ve yemekten sonra ellerini temizlemezler. Aynen yolunu şaşırılmış eşeklere benzerler. Yaşadıkları memleketlerden gelirler ve gemilerini İdil (Etil) de demirlerler.

İdil (Etil) büyük bir nehirdir. Nehir kıyısında, ahşap büyük evler yapmışlar. Her evde on, yirmi hatta daha fazla kişi barınır. Herbinin evinde bir sedir vardır, üzerinde otururlar. Ayrıca yanlarında, tüccarlar için getirilmiş güzel cariyeler bulunur. Biri cariyesi ile cinsî münasebette bulunur, diğer arkadaşları da onu seyreder. Bazan birkaç kişi, bu vaziyette bir araya dizilirler. Bazan bir tüccar birinden bir cariye satın almak için girer, fakat sahibini cariye ile münasebette bulur. Bu durumda adam işini bitirinceye kadar oradan ayrılmaz.

Hergün yüzlerini ve ellerini en pis ve çirkin bir tarzda yıkarlar. Şöyle ki: Bir hizmetçi kız, hergün sabah, elinde içinde su olan bir çanakla gelir ve efendisine verir; o da, bu su ile çanakta ellerini, yüzünü ve saçlarını yıkar. Sonra, çanağın içinde tarakla saçını tarar, sonra da içine tükürür; (hülâsa) suyun içinde yapmadığı temizlik kalmaz. İşini bitirince, cariye çanağı alır, efendisinin yanında oturan şahsa verir. O da, bi.incisinin yaptığııı tekrarlar. Sonra, hizmetçi birinden diğerine, bütün ev halkına, çanağı dolaştırır ve teker teker herkes temizliğini yapar, suya tükürür, yüzünü ve saçlarını içinde yıkar.

Gemileri bu iskeleye geldiği zaman, bunlardan herbiri, gemiden, ellerinde ekmek, et, soğan, süt ve şarap olduğu halde karaya çıkarlar. Sonra, insan yüzüne benzeyen, yere yerleştirilmiş, uzun bir tahtanın yanına gelirler. Tahtanın etrafında küçük suretler, suretlerin arkasında da yine aynı şekilde tahtalar bulunur. Şahıs gelir, önce büyük tahtanın önünde secde eder ve "Ey Rabbim, çok uzak diyardan geldim, yanımda şu kadar cariye ve şu kadar da samur post getirdim" der ve ticaret için getirdiği bütün eşyanın teker teker adını sayar ve "Sana bu hediyeyi getirdim" der. Sonra beraberinde getirdiği şeyleri tahtanın önüne bırakır. Sonra "Bana çok parası olan, istediğim gibi benden mal alıp, teklifime hiç itiraz etmeyen bir tüccar gönder" diye yalvarır, sonra oradan ayrılır. Satışı zorlaşır, ikametini de uzarsa aynı yere, ikinci ve üçüncü defa gelir. İsteddiği yine olmazsa, küçük suretlerin her birine ayrı ayrı hediyeler getirir ve onlardan şefaati ister. Bunlar, "Rabbimizin kadın, kızları ve oğullarıdır" der. Her suretin önünde eğilerek şefaati istemeğe ve yalvarmağa devam eder. Bazan da satışı kolaylaşır, bütün mallarını satar; bunun üzerine, "Rabbim hacetimi yerine getirdi, onu mükâfatlandırmam lâzımdır" der. Bunun için, birkaç koyun ve öküz getirir, hayvanları keser ve etlerinin bir kısmını dağıtır; geri kalanını da büyük tahta ve etrafındaki küçüklerin önüne atar. Sığırların veya koyunların başlarını da bu dikilmiş tahtaların herbirine asar; gece olunca, köpekler

gelir, bütün bunları yerler. Tüccar da “Rabbım benden razı oldu, hediyelerimi yedi” der.

Aralarından biri hastalanırsa, kendilerinden uzak bir yere, hasta için hususî bir çadır kurarlar ve hastayı içine yatırırılar. Yanına biraz ekmek ve su da bırakırlar. Hastaya hiç yaklaşmazlar ve onunla konuşmalar. Bütün gün onu yoklamazlar, bilhassa, zayıf bir kimse veya bir köle olursa. Hasta iyileşince, kalkar ve diğerlerinin yanına gider. Ölürse yakarlar. Ölen köle ise, kendi haline bırakırlar, gelen köpekler ve vahşî kuşlar leşini yerler.

Bir hırsız yakalarlarsa, uzun ve kalın bir ağacın yanına getirirler; boynuna kuvvetli bir ip bağlayarak ağaca asarlar. Hırsız bu şekilde, rüzgâr ve yağmurun tesiri altında, orada ip kesilinceye kadar kalır.

Bir kerre bana şöyle bir hikâye anlatmışlardı: Reisleri ölünce birçok merasim yapılır. Bunların en küçüğü ölüyü yakmaktır; (merakımı mucip oldu) nasıl yaktıklarını öğrenmek istedim. Birgün itibarlı bir adamın ölüm haberini duydum. Şöyle ki: ölüyü önce bir kabre koydular ve üzerini on gün bir çatı ile kapadılar, bu sırada da elbiselerini kesip biçmeyi bitirdiler. Ölen fakir birisi ise, küçük bir gemi hazırlarlar ve içine koyarak yakarlar; zengin olursa, bütün malını toplarlar ve üçe bölerler. Birinci kısmını ailesine, ikinci kısmından ölüye bir elbise keserler, diğer üçüncüsünden de şarap yaparlar ve cariyesinin kendini öldürüp, efendisi için yakıldığı, gün, hazırladıkları şarabı içerler. Şarap içmekten akılları zayıflar, gece gündüz içerler. Hatta bazan, elinde kadehi ile ölenler de bulunur. Reislerden biri ölürse, ölenin ailesi cariyelerine: “Onunla beraber kim ölür?” diye sorar, aralarında biri “Ben” der. Reisle ölmeyi kabul eden cariyeye, muhakkak sözünde duracaktır, geri dönmesi imkânsızdır. Böyle bir şey yaparsa, onu öyle bırakmazlar. Ekseriya bunu cariyeler yapar.

Daha önce zikredilen adam, ölünce, cariyelerine “Onunla birlikte kim ölür?” diye sordular. Cariyelerden biri, “Ben” cevabını verdi. Bu cariyeyi koruması ve gittiği yerde onunla beraber bulunması için iki cariyeye verdiler. Bu iki cariyeye, ellerile onun ayaklarını yıkıyorlardı. Ölenin ailesi mensupları tedfin hazırlıkları ile ve gerekli elbiseleri biçip dikmekle meşgul olmağa başladılar. Efendisiyle ölmeyi kabul eden cariyeye, hergün içiyor ve neşe içinde şarkı söylüyordu. Efendisinin ve cariyesinin yakılacağı gün gelince, geminin bulunduğu nehre gittim. Bir de ne göreyim: gemiyi karaya çekmişler, kayın ağacından ve diğer muhtelif cinsten ağaçlar ile gemiye dört ayak vermişler. Ayrıca geminin etrafında gemi örtülerine (بساط) benzeyen ağaçtan birşey yapmışlardı. Sonra gemiyi bu ağacın üzerine doğru çektiler. Bunun üzerine gidip geliyorlar ve anlamadığım bir dille konuşuyorlardı. Ölü henüz kendini çıkarmadıkları mezarındaydı. Sonra bir sedir getirip gemiye koydular ve rum dibacesiyle onu örtüler; ayrıca bunun üzerine rum dibacesinden örtü ve yastıklar koydular. Ölüm meleği adını verdikleri ihtiyar kadın geldi. Adı geçen örtüyü sedire yaydı. Elbiseleri biçip hazırlayan bu kadındı. Asık suratlı, iri, cerbezeli biriydi. Ölünün kabrine gelince, toprağı ağaçtan temizlediler, ölüyü de içinde öldüğü elbise ile çıkardılar. Ölü, memleketin soğuşundan mosmor olmuştu. Kabrine ayrıca şarap, meyve, tanbur koymuşlardı, hepsini ölüyle beraber çıkardılar. Cesed henüz dağılmamış ve renginden başka hiç bir şey değişmemişti. Sonra ölüye don, şalvar, uzun çizme, mest, kurtak, kaftan ve altın düğmeli dibac giydirdiler. Başına da samur, dibaceli bir kalpak yerleştirdiler ve ölüyü kaldırdılar; geminin içinde hazırladıkları çadıra koydular, yatağa oturtular ve etrafına yastıkları yerleştirdiler. Şarap, meyve ve reyhan getirdiler ve yanına bıraktılar. Ayrıca ekmek, et ve soğanı getirip önüne attılar. Müteakiben ölenin bütün silâhlarını getirip yanına koydular, sonra iki at tutup koşurdular, terlettiler, sonra da kılıçla kesip etini gemiye attılar. Sonra, iki sığır getirdiler, onları da kestiler, gemiye attılar. Sonra da bir tavuk bir horoz getirdiler, onları da öldürüp gemiye attılar.

Öldürülecek olan cariye gidip geliyordu. Her birinin çadırına giriyor ve çadırın sahibiyle cinsî münasebette bulunduktan sonra sahibi ona, "Efendine söyle, bunu seni sevdiğim için yaptım" diyordu.

Cuma günü ikinci vakti olunca, cariyeyi kapı çerçevesine benzer bir yere getirdiler. Cariye ayaklarını erkeklerin ellerinin içine basarak bu yere çıkıp bir şeyler söyledi, indirdiler. Sonra ikinci defa çıkardılar, ilk defa söylediklerini tekrarladı; üçüncü defa çıkarıp indirdiler, yine aynı şeyleri tekrarladı. Sonra cariyeye bir tavuk verdiler, o da tavuğun başını kesti ve attı. Bunun üzerine tavuğu alıp gemiye attılar. Tercümana, cariyenin ne söylediğini sordum. Tercüman, "Cariyeyi birinci defa çıkardıkları vakit: 'İşte babam ve annem,' ikinci defa: 'işte ölen bütün akrabalarım; onları görüyorum,' üçüncü defa: 'işte efendim, cennette oturuyor. Cennet yeşilikler içinde güzel bir yer. Efendimin yanında erkekler ve delikanlılar onunla beraberler, beni de çağırıyor, beni onun yanına gönderin,' diyor" dedi. Sonra gemiye doğru onu götürdüler. Cariye, kolunda bulunan iki bileziği çıkardı ve kendini öldürecek olan ihtiyar ölüm meleğine, ayağında bulunan halhalleri de çıkarıp kendine hizmet eden cariyelere verdi. Bu cariyeler, ölüm meleğinin kızları imiş. Sonra cariyeyi gemiye çıkardılar, fakat çadıra sokmadılar. Ellerinde sopa ve kalkanlar olduğu halde erkekler geldiler, cariyeye bir kadeh şarap verdiler, o da şarabı içti ve şarkı söyledi. Tercüman bana: "Bununla cariye artık arkadaşlarına veda ediyor" dedi. Sonra cariyeye bir kadeh daha verildi, onu da aldı içti ve bu sefer şarkıyı uzattı. İhtiyar kadın, durmadan, cariyeyi içmeye ve efendisinin bulunduğu çadıra girmeye teşvik ediyordu. Cariyenin çok şaşkın olduğunu gördüm. Çadıra girmek istedi, başını çadır ile gemi arasına soktu. Bunun üzerine ihtiyar kadın başını tuttu ve çadıra girdirdi. Sonra arkasından ölüm meleği de girdi. Cariyenin bağırması duyulup diğerlerinin de korkmaması ve efendilerle ölmek istememeleri için, erkekler, sopaları kalkanlara vurmaya başladılar. Sonra çadıra altı erkek girdi ve hepsi de teker teker cariye ile cinsî münasebette bulundular. Müteakiben cariyeyi efendisinin yanına koydular, iki kişi ellerinden iki kişi ayaklarından tuttu, ölüm meleği ihtiyar kadın da boynuna ipi ilmek yaparak geçirip, çekmeleri için uçlarını orada bulunan iki kişiye verdi. Kendi de, elinde, geniş ağızlı bir hançerle geldi; cariyenin kaburgaları arasına sokup çıkarmaya başladı. Bir taraftan da erkekler ipi çekiyor, kadını boğuyorlardı. Bu şekilde nihayet cariye öldü.

Sonra ölen reisin en yakın akrabalarından biri geldi, eline bir deynek aldı ve onu ateşledi, sonra geri geri geminin başına doğru gitti, orada bulunan insanlara döndü, bir elinde ateşli olan deynek vardı, diğer eliyle de öbürünü kapatıyordu. O da çırılçıplak bulunuyordu. Nihayet geminin altında dolu bulunan tahtayı tutuşturdu. Bundan sonra öldürdükleri cariyeyi efendisinin yanına koydular. Sonra herkes tahta ve odunlarla geldiler, ellerindeki tahtaları ateşlemişlerdi. Durmadan geminin altındaki tahtaya onları atıyorlardı. Bunun üzerine önce odunlar ateş alıyor, sonra yangın gemiye sirayet ediyordu. Böylece, sonra da çadır, içinde bulunan erkek ve cariye ve orada bulunan herşey yanıyordu. Üstelik kuvvetli ve korkunç bir rüzgâr esiyor, ateşin büsbütün alevlenmesine sebep oluyordu.

Yanımda Ruslardan biri vardı, bereberimde bulunan tercümanla konuştuğunu duydum, ne söylediğini sordum. Tercüman, "Siz Araplar ahmaksınız, diyor" dedi. Ben, "Niçin" dedim. Rus, "Siz en sevdiğiniz ve size karşı en cömert davranan bir kimseyi alıp toprağa atıyorsunuz, sonra onu toprak, haşerat ve kurtlar yiyor. Biz ise bir anda yakıyoruz, derhal, vaktinde ve saatinde cennete giriyor" dedi. Sonra kahkaha ile gülmeye başladı. Sebebini sordum. Cevaben "Rabbim ona karşı olan sevgisinden dolayı, onu saatinde alması için rüzgâr gönderdi" dedi. Bunun üzerine hakikaten bir

saat geçmemişti ki gemi, odunlar, cariyeye ve efendi kül oldu. Sonra da tamamen kayboldular.

Sonra nehirden çıkardıkları geminin yerine, toparlak tepeye benzer birşey yaptılar ve ortasına büyük bir kayın ağacından bir direk dikip üzerine ölen adamın ve Rus kiralının ismini yazarak çekip gittiler.

Diyor ki: Rus kiralının sarayında daima itimad ettiği yiğit 400 kişi bulundurması âdetidir. Bu yiğitler onunla beraber savaşır, icabettiği vakit ölümü ile ölürlük. Her birinin hizmet eden, başını yıkayan, yiyeceğini içeceğini hazırlayan birer cariyesi, cinsî arzularını tatmin eden diğer bir cariyesi bulunur. Bu 400 kişi, kralın tahtının altında otururlar. Taht, gayet büyük olup, nefis taşlarla süslüdür. Tahtın yanında istifraşı için kırk cariyeye oturur. Bazan kiral, zikrettiğimiz arkadaşlarımızın önünde, bu cariyelerden birisi ile cinsî münasebette bulunur. Bu sırada bile tahtından inmez, eğer defî hacette bulunmak isterse, bir leğene yapar. Atına binmek istediği vakit, tahtın önüne getirilir ve bu suretle biner. İnmek istediği zaman da hayvanı tahtın yanına sürer, böylece üzerine iner. Kralın ordu arasında haber toplayan, düşmanları arasına fesat sokup, onları birbirine düşüren ve tebaası arasında kiral adına işlerini düzenleyen bir vekili bulunur.

Adı "Hakan" olan Hazer kralına gelince: Ancak dört ayda bir gezmek için dışarı çıkar. Bu krala "Büyük Hakan" denir. Halifesine de "Hakan Bey" adı verilir. Orduları idare eden, onlara kumandanlık yapan ve memleketin işlerini düzenleyen, savaşa çıkan işte bu Hakan Bey'dir. Yine komşu beyler de buna tâbidir. Hakan Bey gayet mütevazî, sakın ve mahcup bir vaziyette hergün büyük hakanın yanına girer, içeri girerken daima yalın ayak, elinde bir deynek bulunur. Selâm verince, bu deyneği Büyük Hakan'ın önünde ateşler, sonra Hakan'ın tahtının sağ tarafında oturur. Hakan beye, Kundur Hakan adında (کندور) biri, buna da Cavşir (جاوشير) adında biri vekâlet ediyor.

En büyük kiral, âdeti veçhile ,halkla oturmaz, onlarla konuşmaz ve zikrettiğimiz kimselerden başkası huzuruna giremez. Memleketin tedbiri, muahede akdetmek ve cezalar vermek, kralın naibi Hakan beyin vazifesidir.

En büyük kiral, âdete göre, öldüğü vakit onun için, içinde yirmi ev bulunan büyük bir köşk inşa edilir ve her eve kiral için bir kabir kazılır. Taş krala kırılı nihayet sürme tozu gibi olur ve kabirlere yayılır. Bunun üzerine kireçten mamul bir madde de serpilir (سور) Köşkün altında büyük bir akarsu vardır, bu suyu kabrin üzerinden akıtırılar ve "Böyle yapıyoruz, taki şeytan insan ve haşerat dokunmasın" derler. Kiral buraya defnedildikten sonra mezarının bu evlerden hangisinde bulunduğu bilinmesin diye, onu gömenlerin başı kesilir. Kralın kabrine cennet adı verilir ve "(kabrine konunca)Kiral cennete girdi" derler. Bütün evler altınla dokunmuş dibace ile döşenmiştir.

Hazer kralı, âdeti veçhile, yanında 25 kadın bulundurur. Her kadın, komşu memleket beylerinin kızlarından biridir. Bunları kiral, ya gönül rızasıyla yahut zorla alır. Ayrıca istifraşı için, gayet güzel 60 tane cariyeye vardır. Karıların ve cariyelerin her birine birer saray tahsis edilmiş ve sarayın sac (ساج) ağacı ile döşenmiş bir kubbesi vardır. Ayrıca bunların içlerinde birer çadır (مضرب) kurulmuş, her çadırda da bu kadınları muhafaza eden bir hizmetçi vardır. Kiral bunlardan biri ile cinsî münasebette bulunmak isterse, hizmetçiye haber verir, hizmetçi göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir zamanda, derhal, onu kralın yanına getirir ve kubbesi önünde bekler. Kiral işini bitirince, hizmetçi gelir, onu elinden tutar, götürür ve artık bir an için gözünden uzaklaştırmaz.

Kıral sefer için ata binse, onunla beraber diğer askerleri de biner. Arkasından gelen alayla, arasında bir millik mesafe bulunur. Yolda tebasından biri onu görürse, derhal secde ederek yere kapanır, kıral geçinceye kadar başını yerden kaldırmaz.

Hazer kralının saltanat müddeti, kırk yıldır. Kıral bu müddeti bir gün tecavüz ederse, maiyeti erkânı ve tebaası onu öldürür ve "Bunun aklı azaldı ve beyini sulandı" derler.

Kıral, bir yere askerî bir birlik yollarsa, hiçbir sebeple geri çekilmezler. Bozguna uğrar kaçarlarsa, geri gelenlerin hepsi, öldürülür. Kumandan ve vekillerine gelince, bozguna uğrayınca, kıral onları, kadın ve çocuklarını getirtir ve gözleri önünde, diğerlerine bağışlar. Keza atlarını, mallarını, silâhlarını ve evlerini de hediye eder. Bazan onları ikiye böler ve asar. Bazan boyunlarından asarak idam eder. Bazan da iyilik yapmak isterse, seyis olarak yanına gelir.

Hazer kralının, İdil nehri kıyısında büyük bir şehri vardır. Şehir, nehrin iki yakasına yayılmıştır. Bir yakada müslümanlar, diğerinde de kıral ve arkadaşları bulunur. Müslümanların başında, kralın iç oğlanlarından Hz (حز) adında biri vardır. Hz müslümandır. Hazer ülkesinde oturan ve ticaret için buraya gelen müslümanlar hukukî işleri için bu müslüman iç oğlana baş vururlar. Ondan başkası işlerine bakmaz ve aralarındaki bir mesele hakkında hüküm vermez.

Müslümanların bu şehirde içinde namaz kıldıkları bir cuma mescitleri vardır, cuma günleri burada toplanırlar. Mescidin yüksek bir minaresi, birkaç müezzini vardır. Hazer kralı, 310 yılında (M. 922) Babunec (بابونج) evinde bulunan kiliseyi müslümanların yıktığını haber alınca, minareyi yıktırdı ve müezzinleri öldürttü ve "İslâm memleketlerinde kilise kalmıyacağını anlarsam, mescidi de yıktırırım" dedi.

Hazerliler ve kraları musevîdiler. Sekalibe ve bütün ona komşu olanlar Hazer kralına tabidirlere. Ona ubudiyetle müracaat ederler ve ona itaat ederler.